

Pohištvo solkanskih mizarjev v času med obema vojnama

avtorica **Darinka Kozinc**, univ. dipl. inž. les., SLŠ Nova Gorica

Izveček

V obdobju med vojnama so v Solkanu skoraj v vsaki hiši izdelovali pohištvo. Tradicije skoraj ni več, znanja tudi ne. Čas med obema vojnama je bil zadnji vzpon solkanskih mizarjev, ko so na različnih sejnih (Milan, Rim) dosegali zlata, srebrna in bronasta odličja za svoje izdelke. Bili so del Evrope in so njihove izdelovalce pohištva v marsičem prekašali.

Ključne besede: solkansko mizarstvo, tehnološka izdelava pohištva, furniranje, konstrukcije

Uvod

V knjigi "Domače obrti na Slovenskem" je etnolog dr. Janez Bogataj zapisal, da so bili solkanski mizarji visoko specializirani za izdelavo pohištva in notranje opreme prostorov.

Svoj razcvet je solkansko mizarstvo doseglo v času obrtne zadruge C.A.M., ki je imela trgovino in lasten razstveni prostor. Solkansko pohištvo je v tistem času po trditvah informatorjev presegalo tako italijanske kot tudi francoske pohištvene izdelke.

Cilj

O organiziranosti solkanskih mizarjev so zgodovinarji že veliko napisali.

Nihče pa se ni dotaknil konstrukcije njihovih izdelkov in tehnoloških postopkov izdelave.

Na srečo je v Solkanu še veliko ohranjenega gradiva, v času obrtne zadruge C.A.M. (Comunita artigiana mobili Salcano, slovenska imena so bila prepovedana!) so za potrebe kupcev izdelali posebne kataloge v obliki albumov z nalepljenimi fotografijami. Hkrati so še žive priče iz tega obdobja. Kako so pravzaprav Solkanci izdelovali svoje pohištvo, kje so se zgledovali in ne nazadnje - katere so bile tiste skrivnosti, ki so jih ljubosumno čuvali pred drugimi?

Oris dogajanja med obema vojnama v svetu na področju arhitekture in izdelave pohištva

Po stilih, ki so nastali okrog leta 1900 in so v glavnem trajali do prve svetovne vojne, težko govorimo o novem izrazitem slogu ali slogih, ki bi nadomestili prejšnje. Na področju arhitekture govorimo o internacionalnem slogu, od katerega se prejšnji slogi razlikujejo po izrazitejših nacionalnih karakteristikah.

Čas okrog leta 1925 so nekateri označili kot "nora leta", ko so si preživeli komaj opomogli od morije v prvi svetovni vojni.

Nekaterim ustvarjalcem je moderniziranje stilov "1900" s čiščenjem ali zamenjavo dekoracije zadostovalo. Pohištvo je bolj pogosto barvano kot pa iz naravnega lesa ali furnirano. Oblike so ravne, skoraj vedno tudi s krivimi linijami, najdemo tudi plitke reliefe, ornamente še vedno iščejo v naravi, vendar so stilizirani, na žalost velikokrat slabo izdelani. Opazimo pa tudi razkošje, negovanje tradicije in prefinjenost oblik, sijaj materiala, dovršeno izdelavo (Rilman).

Pronicljivi duhovi pa so svoja raziskovanja usmerili kot reakcijo na "1900" proti bogastvu in v smeri industrijske proizvodnje (Bauhaus v Nemčiji). V Italiji se pojavi v stroje zagledani futurizem, v Sovjetski zvezi po revoluciji konstruktivizem. Vsekakor pa je funkcionalizem opazen povsod. Pojmovanja se nekoliko razlikujejo, nekateri so verovali le v enotnost funkcije in forme.

Najpomembnejši vpliv na oblikovanje pohištva je gotovo imela šola Bauhaus v Nemčiji, ki je pod svojo streho združevala ljudi različnih področij: tu sta slikarja Vasilij Kandinski in Paul Klee, med arhitekti poleg Gropiusa še Max Bill in zadnji ravnatelj Mies van der Rohe. Veliko pouka je potekalo v laboratorijih in delavnicah, kjer so omogočali svobodno samozražanje, razvijali so občutek za odnos do posameznih materialov, raziskovalno delo, uvajali so nove materiale, iskali so povezave z industrijo, uvajali teamsko delo. Poudarjali so, da morata umetnost in tehnika doseči novo enotnost.

Omeniti velja tudi holandsko skupino De Stijl. Koncepti grupe, v kateri je bil najpomembnejši Gerrit Rietveld, so bili podobni konceptom Bauhauusa.

V takratni Jugoslaviji so se pričeli uveljavljati šentviški mizarji, ki so iz-

obdelovali pohištvo na obrtniški način in po načrtih arhitektov. Prva učitelja Ljubljanske visoke šole za arhitekturo sta postala Jože Plečnik in Ivan Vurnik.

Solkan je bil v tistem času del Italije, solkanski mizarji so bili življenjsko vezani na Gorico, Trst in Videm.

Oblike pohištva solkanskih mizarjev

Približno polovica solkanske proizvodnje pohištva je bila izdelana po načrtih (tudi slovenskih arhitektov), drugi pa so delali po lastni iniciativi. Ideje pa so našli po izložbah v stari Gorici in po Furlaniji. V zadrugo C.A.M. so prihajale tudi različne revije (Domus) in katalogi za opremo stanovanj. Hkrati je C.A.M. organiziral skupinske ogledne razstave, kjer so se mizarji seznanili z novimi tehnološkimi postopki, materiali in novimi oblikami pohištva.

“Ob takih priložnostih smo si marsikaj skicirali, prepisali in posnemali, saj je bilo treba slediti modnim zahtevam tržišča”.

□ Sliki spalnice iz kataloga C.A.M.

□ Slika kuhinje iz kataloga C.A.M.

Informator Anton Žerjal se je spominjal, da solkanski mizarji, ki so bili vajeni razgibanih oblik pohištva, niso radi sprejemali novega italijanskega stila, za katerega so bili značilni enostavni, gladko zaobljeni kosi pohištva. Hkrati pa so nove načrte, nove modele, podatke o novih surovinah, postopkih in drugih izboljšavah, ljubosumno skrivali pred drugimi mizarji.

Zakonske spalnice so v svoji garnituri poleg dvojne postelje vsebovale tri ali štiridelno omaro, dve nočni omari, psiho z ogledalom in nizek oblačinjen ali pa tudi ne, stolček (taburet).

Pohištvo je imelo značilne krivine, fronte (sprednje dele, npr. vrata omar) so krasili zanimivo sestavljeni furnirji.

Pohištvo je bilo izdelano iz masivnega lesa, najpogosteje je bil uporabljen smrekov les, ki so ga furnirali, ali tudi vezane oz. furnirske plošče in panelke ali mizarske plošče. Za zunanost so uporabljali orehov in mahagonijev furnir.

Kuhinje so izdelovali v celoti iz mehkega lesa in barvali z emajl (pokravnimi) laki. Garnitura kuhinje je vsebovala veliko kredenco z vitrino, malo kredenco, ponekod je v ta sestav sodila še manjša omara, miza in stoli.

Izdelovali so tudi jedilnice z značilnimi vitrinami, ki so jih imenovali “kristaliere”.

Mizarji so les znali izkoriščati zelo racionalno. Iz odpadnih kosov so vajenci z dovoljenjem mojstra, izdelali prenekateri lep izdelek, zelo razširjene so bile škatlice (šatulje), ki so jih podarjali dekletom.

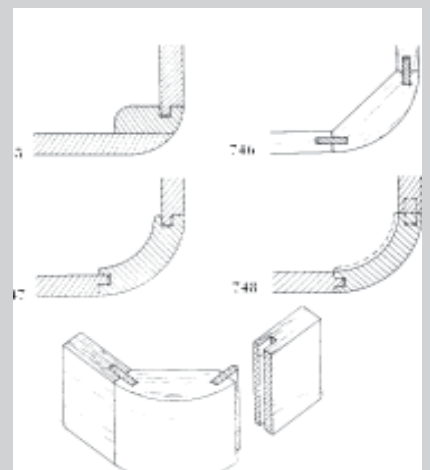
Najbolj pogosto uporabljene vezi in spoji

Vezi, ki so jih uporabljali pri spajanju delov pohištva, so bili roglji: odprti, polkriti in kriti. Zasedimo jih pri predalih in tudi pri škatlastih oblikah, kot so kuhinjske omare, vitrine, zaboji za drva. Veščino izdelovanja vezi so mizarji že tako obvladali, da niso več potrebovali zarisovanja.

Kuhinjska hrbtnišča so izdelovali iz tanjšega smrekovega lesa, vstavljali so jih v utor. Celo enostavne spalnice so imele masivna hrbtnišča, vezane plošče so bile za tiste čase drage.

Noge so lepili kar na topi spah, klejno lepilo je bilo tako kvalitetno, da sploh ni bilo strahu, da bi popustilo.

Manjše krivine, lepotni detajl tistega časa, so izdelovali na rezkalnem

□ Primer konstrukcijske vezave krivine

stroju (v zadrugi C.A.M.) in jih doma zgladili s posebnimi rezili.

Tako izdelano krivino so na vrata ali stranico vezali z vloženim peresom.

Večje okrogline so izdelovali sami po posebnem postopku v kalupih.

Predali so imeli fasado-ličnico iz mehkega lesa, stranici in hrbet pa iz trdega lesa. Dno so vstavljali v utor in ga na hrbtišče predala pritrdili z vijaki (tako je bila omogočena zamenjava dna).

Pri nočnih omaricah so bili predali vedno drsni. Plošče pri omarah (npr. dno) so imele izdelan okvir iz masivnega lesa (okoli 4 cm), imenovan krona. Dno je bilo za 4 mm umaknjeno navznoter oz. krajše kot obod omare, strop omarice pa je segal prek oboda.

Konstrukcije pohištva se niso spreminjale, spreminjale so se le oblike.

□ Slika mizice

Tehnološka izdelava pohištva (posebnosti)

Priprava površine za furniranje je bila delo vajencev. Površino so najprej s posebnim skobljičem z nazobčanim rezilom ("cantar") izravnali. Tudi klej so kuhali vajenci v posebnih bakrenih posodah, ki so bile dvojne, ena za lepilo, druga za vodno kopel. Furnirje so sestavljali in med seboj lepili s trakovi iz časopisnega papirja, ki so ga pomakali v razredčeno lepilo. Fur-

nirane površine so stiskali v posebnih ročnih stiskalnicah. Lepilo je prodrlo skozi papir, nujno je bilo čiščenje z ročnim strgalom ("rešin") in nato z brusnim papirjem. Brusili so ročno.

Vrata omar so bila sestavljena iz 16 listov furnirja, lahko tudi osmih (vedno parno število).

Ko je bila površina pripravljena, so jo politirali s šelakom, raztopljenim v špiritu. Nalivali so ga na volneno krpo, prek katere so dali kos navadnega platna in s tem krožno drgnili po površini.

Postopek so ponovili trikrat ali celo petkrat za vidne dele pohištva (npr. vrata omar). Politirane dele so v delavnicah postavljali pokonci, ob steno, da so se sušili.

Zadnja faza se je imenovala "luštranje na ven"; prek površine so potegnili zelo redek šelak, skoraj sam špirit, da so odvzeli "meglo".

Pri kuhinjah so kitali morebitne razpoke, brusili in nato barvali s čopiči z neprozornimi laki.

Zahtevno pa je bilo furniranje okroglin; furnirali so jih z majhnimi koščki furnirja, ki so ga namakali v topli vodi in nato gladili s koščkom lesa, na vogalih pa so izrezovali trikotnike zaradi prilagajanja.

Zanimiv je bil tudi postopek sušenja lesa. V posebni sobi so namestili kovinski sod, ki so ga predelali v peč z vratci in iz katerega so napeljali cev. V sredino sode so dali odrezek hloda in okrog natlačili žagovino. Odrezek hloda so nato pobrali ven. Spodaj so zakurili, da je žaganje počasi telo. Deske so zlagali na policah. Sod so zakurili v soboto in ga tako pustili do ponedeljka.

Delavnice v Solkanu so se razlikovale po tem, za kaj je bil kdo specializiran, bilo pa je tudi nekaj "boljših" delav-

□ Slika stola

nic, ki so slovele po kvalitetnem pohištvu in seveda zanj dosegale tudi višjo ceno.

Sklep

Druga svetovna vojna je prekinila živahno mizarско dejavnost. Po vojni so spremenjene družbene razmere mnogo mizarjev pripravile do tega, da so se zaposlili v Tovarni pohištva Meblo. Vztrajali so le najbolj trmasti in danes v Solkanu, v starejših hišah lahko samo slutimo, da se je za vrati, ki se odpirajo na ulico, odvijala mizarška obrt. V Solkanu, ki bo letos praznoval tisočletnico, so danes le še trije mizarji. Včasih je slišati mnenje, da bi, če bi se tradicija nadaljevala, lahko v Solkanu govorili o drugi Fur-laniji.

Literatura:

Vinko Rozman: Osnove oblikovanja, Ljubljana 1977
Möbelbuch
Stilovi, namještaj, dekor, Larousse,
Informatorji: Zdravko Bašin, Dragica Bašin, Anton Žerjal